

Маруся

Популярна бібліотека
Книжка Ч. 8.

П. КУЛІШ

ОРИСЯ

оповідання

Фельдкірх—Форарльберг
ВИДАВНИЦТВО «ЗАГРАВА»
1947

Популярна бібліотека
Книжка Ч. 8.

П. КУЛІШ

О Р И С Я

оповідання

Фельдкірх—Форарльберг
ВИДАВНИЦТВО «ЗАГРАВА»
1947

I

Спивають у пісні, що нема найкращого на вроду, як ясная зоря в погоду. Отже хто бачив дочку покійного сотника Таволги, той би сказав може, що вона краща й над ясную зорю в погоду, краща й над повний місяць серед ночі, краща й над саме сонце, що звеселяє й рибу в морі, і звір'я в дуброві, і мак у городі.

Може й гріх таке казати: де таки видано, щоб дівча було краще від святого сонця й місяця? Та вже мабуть так нас грішних мати на світ породила, що як споглянеш на дівоцьку вроду, то здається тобі, що вже ні на землі, ні на небі нема нічого кращого.

Гарна, дуже була гарна сотниківна! Знали її по всій Україні; бо в нас на Україні, скоро було в кого виросте донька хороша, то вже знають усюди. Було чи треба кому з молодого козацтва, чи не треба чого у Війтівці, їде за сто верстов, аби тільки побачити, що там за дочка у сотника, Таволги, що там за Орися, що всюди про неї мов у труби трублять! Та не багато з того ви-

ходило користі. Якось не було козацтву приступу до неї з залицянням. Чи батько був дуже гордий, чи дочка дуже пишна, того не знаю; а знаю, що було вернеться інший крутивус із Війтовець та ходить, мов неприкаянний. Спитає його про Орисю товариш...

„Шкода,“ каже „брате, нашого повабу й залицяння! Не для нас зацвіла та квітка! Може хто застромить її собі за високу шапку, тільки той буде не з нашого десятка“.

А товариш похитає мовчки головою та подумає: „От занапстила козака!“

II

А Орися була вже не дитина, вирівнالась і викохалась, як біла тополя у леваді. Подивиться було на неї старий сотник, подивиться на її пишний зрист і хорошу вроду, порадується батьківським серцем, що діждав на старість собі такої дочки, а часом і посумує: „Доспіла еси, моя ясочко, як повний колос на ниві! Та чи знатиме женчик, яку благодать бере собі від Господа милосерного? Є багато людей, і статочних і значчих, що залищаються до тебе, та не хотілось би мені віддавать у руки сивому дідо-

ві, звялити тебе ревнуючи, як вітер билину в полі. Ой не хотілось би віддавати тебе і за молодого шибайголову, що не поживе довго без стелу та коня, поляже в полі буйною головою, а тебе залишить горювати з дітоньками!“

Так собі думаючи та гадаючи, старий Таволга часом тяжко-тяжко засумує, аж слізоза покотиться йому з ока.

А Орися росла собі як та квітка в городі. Повна та хороша на виду, маяла то ту то там по господі у старого сотника, похожала як по меду бджілка і всю господу звеселяла.

III

Приснився раз Орисі предивний сон. Здалось, прийшла до неї з того світу покійна пані-матка, стала над нею в головах та й каже: „Дитино моя, Орисю! Не довго вже тобі діувати: щодень благаю Господа милосерного, щоб післав тобі вірну дружину.“

Встало Орися ні смутна, ні весела, йде до пан-отця в світлицю, зачервонілась як та квіточка, та й каже: „Пан-отченьку! Позолили мої дівчата плаття. Нехай запряжуть нам коней; поїдемо ми до Трубайла, під

Турову кручу; там вода, чиста як скло,
рине по камінням“

А пан-отець рече: „Чого ж тобі, Орисю,
так далеко їздити?“

— „Хибаж то вже, пан-отчен'ку дале-
ко?... На пів години ходи; та туди ж усе
їхати лугом та левадами, що й не счуєшся,
як вода заблищити і зашумить під горою.“

А пан-отець: „О, я вже знаю, що аби
чого забажала, то вміш випросити. Пок-
лич же мені старого Гриву!“

Поскочила Орися до дверей, не довго
шукала Гриви, зараз привела його перед
пан-отця.

А той Грива був старий, дідизний чо-
ловік. Знав він пана сотника ще з малечку,
випестив його на руках; вивчив і на коні
їздити. Потім виходив із сотником у похо-
дах ледве не всю Польщу, був з ним в Кри-
му, був і на Чорному морі; та вже на ста-
рість не схотів би й панства, щоби тільки
приньому дожити віку. Старий уже був
дуже дідуган той Грива; брови на очі йому
понасувались, і борода сива до пояса.

Увійшов у світлицю, вклонився пану сот-
никові, та й каже: „Добрій день, добродію!“

А сотник йому: „Здоров, добродію!“ Бо
вони один одного звикли добродіями ве-
личати.

— Запряжи, каже, „добродію, пару ко-
ней, візьми хоч той віз, що було сухарі в
поході возимо, та повези наших прачок до
Трубайла.

— А той йому: Добре, добродію, зап-
ряжемо. Чому не запрягти?

І ото зараз іде, бере двох хлопців, ви-
кочує з під повідки віз, довгий і широкий,
добре йому знакомий, що не раз у лихій
годині, засівши за його, відбивався від Ля-
хів або від Татарви, не раз приняв через
його і нужди немало, часом як трапиться
було втікати із ним по корчах, по болотах,
по багнах, щоб вихопиться манівцем із за-
логи. Викочує старий Грива той віз тепер
на іншу потребу; запрягає пару коней, що
вже літа давно погасили в них той огонь,
що кипить у серці, паше з очей і ніздрей,
і кидає коня сюди і туди, на страх жінкам
і дітям, а доброму козакові на втіху. Смир-
ні тепер тій два білі коники ходили під
руково сивого Гриви, що вже давно відвик
від козацького герца.

Отже дівчата Орисині несуть сорочки,
шитії рушники, настільники і всяке добро;
наклали повен віз, і самі посидали: усі в
стяжках та квітах, — Орися поміж ними,
як мак у городі всі квітки закрашає, так
вона сиділа поміж своїми дівчатами. Сивий

Грива сів зпереду; хлоп'ята кинулись відчинити ворота. Виглянув у вікно пан Сотник:

— Не барисяж там, Орисю!

— А вона: Ні, пан-отченьку!

Ляснув погонич пугою; коні заржали, почувши лугову пашу; потюпали і зникли з очей і з возом, погоничем і дівчатами.

IV

От уже й луг перед ними. І сюди зелено, і туди зелено. Було бо це саме на весні, як ще трава свіжа та молода, тільки що вкриє землю. Скільки вгорі синього неба, стільки внизу зеленого лугу. І так як ясна зоря в ночі покотиться, палаючи по небу, так, тая Орися проїзджала широким лугом зі своїми дівчатами.

А ось — шумить, реве Трубайло за левадами. Як розступиться дерево, а сонце як заблищити саме в тім місці, де вода рине через каміння, то тиб сказав, що то не вода, а саме чисте скло, самий дорогий криштал рине з гори і беться на дрібні склянки об каміння.

Над річкою Трубайлом стоїть висока круча. Вся обросла кучер'явим в'язом, а коріння повисло над самою річкою. Дикий хміль почіплявсь за те коріння і колишеться

кудлатими жмутками. А в низу вода рине та рине! Оцеж тая й Турова круча.

Дивляться на неї дівчата, та й питаютимуться старого Гриви, чого вона прозвалась Туровою?

— Нащо вам знати? каже Грива.

— Авжеш ти на щось знаєш? Так і нам скажи!

— Ой, мої голуб'ята! сказавби я вам, та тільки більш не поїдете сюди на річку.

— Щож там таке! Скажи бо таки нам дідусю!

Як взяли просить, не видержав старий сів на камені над річкою, тай почав глаголати:

— Колись то давно, ще до татарського лихоліття, правив Переяславом якийсь князь. Та був собі той князь стрілець такий, що аби зуздрів на око, то вже його; і кохавсь він у полюванні. Отож раз поїхав той князь на полювання, та й відбився у пущі від своєї челяді. Іде та їде пущею, коли ж дивиться, аж на поляні пасеться стадо турів.

— А щож то, дідусю, за тури? запитала Орися.

— То моя кришто, були дики бики з золотими рогами; тепер уже їх нігде не побачиш. Бачить князь тих турів; тільки не дивується на їх золоті роги, а дивується,

що при них стоїть дівчина, така, що усю пушу красою освітила. Поскочив він до неї; а від неї так сяє, що приступити не можна. Забув князь і про свою челядь, і про те, що заблудив у пущі: вхопила його за серце тая чудовася краса.

— Дівчино! рече: будь моєю женою! А вона рече: Тоді я буду тобі женою, як Трубайло назад вернеться. А князь їй знову: Як не згодишся на мое прохання, то я твої тури постріляю. — Як постріляш мої тури, то вже більш нічого не стрілятимеш. Розсердився князь, взяв лук з плеча і почав стріляти золоторогі тури. Сунулись тії тури в пущу, так і виваляли дерево; а князь за ними знай пускає стрілку за стрілкою. Прибігли над Трубайло... а Трубайло тоді був не такий вузенький як тепер, — прибігли над високу кручу і всі шубовсь у воду! Та й ні один не переплив, усі каменем лягли по дну, аж річку загатили. Сплеснула тоді дівчина руками: — Потопив еси моїх золоторогих турів, блукай же тепер по пущі по всій вічній році!... Отже і блукає, кажуть, той князь до того часу по пущі, і ніяк не знайде свого Переяслава. А Переяслав був уже і в татарських руках, був і в ляцьких. — чого вже не було з тим Переяславом? А він не знай-

де його, та й незнайде. А тій тури лежать і досі каміннями у воді, і от прислухайсь: то не вода реве, а ревуть тури глухо зпід води. Отже кажуть, буде таке врем'я, що князь приде на турову кручу, повстають тури і підуть шукати собі диких пущ по Вкраїні.

V

Слухають дівчата, та аж сумно їм стало; слухає Орися, та вже боїться і глянуть на каміння, що простяглось купою через річку. Вже їй здається, що то справді не каміння, і вода шумить якось не так, як вода...

Засмутив зовсім дівчат старий Грива. Не знають уже, чи праТЬ би то їм, чи до дому збиратись; сором тільки старого Гриви: поглядає бо на них, та тільки всміхається. То було люблять праТЬ на самій бистріні, положивши кладку з каменя на камінь; а тепер відійшли дальше від кручин, де вода ще не дійшла до каміння і пливє тиха та чиста, хоч виглянься як у дзеркало. І справді мов у дзеркалі видно у воді і небо і кручу з тими кудлатими коріннями, що переплутались із хмелем, і кучер'яві вязи, що повибігали на самий край і попростягали зелені лапи над річкою,

Дивиться Орися у воду, аж у воді на кручі щось зачервоніло; хтось ніби вийхав із пущі на сивому коні і стоїть поміж в'язами. Бойтесь глянути угору, щоб справді не було там когось; бойтесь глянути і на каміння, вже їй здається, що ось-ось заревуть і сунутися з річки зачаровані тури. Смикнула за рукав одну дівчину і показала у воду: дивляться дівчата, аж на Туровій кручі князь на сивому коні. Так і обомлі. Бо хтож би сказав, що то не князь? Уесь у кармазині, а з пояса золото аж капає.

Не малож, видно, здивувавсь і козак: стоїть на коні нерухомий. Бо хтожби й не здивувавсь, опинившись над такою кручею? Унизу рине вода через каміння, а над водою сидить нерухомо сивий дід на камені, а там стоять нерухомі дівчата, з прачами, з мокрими полотнищами в руках. Чи дівчата, чи може русалки повиходили прати сорочки підводному цареві, що живе у кришталевому будинку під водою. Оцеж мабуть і сам він вийшов з води погрітъ старій кости на сонці. Ще раз погляне козак на сивого діда, ще раз погляне на дівчат: позасусували по лікоть рукави, попідтикали плахти і мережани заполоччю подоли... Золото не сяє так на дорогих перстенях, як сяють у воді і над водою їх білі ноги. Задивився козак, і собі

стоїть нерухомо; коли ж гукне на його старий Грива: „Гей, гей! козаче! Чого це тебе занесло на кручу? Хиба хочеш пополоскати свої кармазини в Трубайлі?“

Скоро промовив, — зараз наче розбив які чари. Засоромились дівчата і давай бовать полотнищами.

А козак відповідає дідові: „Та й за те слава Богу, що хоть на кручу вибравсь. Скажи, будь ласкав, дідуся, як мені виїхати до Війтовців?“

„А чого тобі треба у Війтовцях?“

— „Через Війтовці, каже, лежить моя дорога“.

А куди ж лежить твоя дорога?

— Моя дорога — до чийогось порога, моя стежечка — до чийогось сердечка.

„Еге“, каже старий Грива: нехай же тобі Господь у доброму ділі помагає! Отже куди тобі виїхати. Берись у низ, понад берегом; то там трохи нижче буде тобі доріжка; тією доріжкою виїдеш ти на річку. Є через річку й кладочки; возом не проїдеш, а копнем добрий козак перехопиться.

Подякував козак за пораду, повернув конем і сховавсь поза деревом.

Як сховавсь, тоді то вже розгулялись наші дівчата; розписали козака як на папері: які й очі, які й брови, як і говорити, а

як всміхається. Та каже: — Це твій суджений!, а та: — Це твій. А одна додала: „Не змагайтесь дурно, дівчата—чи рівняж таки нам пишний князь! Це нашій панночці суджений!“

Почервоніла Орися. „Збожеволіла“, каже, ти, — Параско! Хиба не чула, що він сказав дідові?

І жаль їй було, сама не знає чого, що він іде свататись. М'якше від воску дівоче серце. Тане воно від козацьких очей, як від сонця...

— Щож, каже Параска, що іде свататися?! Судженої їй конем не об'їдеш!

VI

Попрали дівчата сорочки, зложили на віз, зеленою пахую травою прикрили, посідали й поїхали до дому, свіжі та веселі; щебечуть як ластівки. Ще далеко не доїхав віз до сотницького двора, а в дворі вже чутно було, що вертаються.

— Орисю, наша панночко! кричали дівчата, скоро розчинились ворота. Чий же то сивий кінь у дворі стоїть? Цеж того зозака, що ми бачили, цеж твого князя, цеж твого судженого!

Гляне Орися, а в серці наче жаром запекло. Чи вона злякалась, чи вона зраділа,

сама того не знала.

Виглянув у вікно із світлиці молодий козак: іде у двір віз із старими кіньми, із старим сивим погоничем; зелена трава волочиться по боках і б'ється по колесах; а із-за сивої бороди старо Гриви, із-за білої зими, червоні літо: повен віз дівчат у квітках та намисті,— Орися як сонце поміж ними! Виглянув, та аж руками сплеснув: Цеж вона, цеж вона! І ото тоді почав на прямоту викладати свою мову пану сотникові, і хто він такай, і чого приїхав. Хтож він такий?

— То це пан сотник знов давно: Миргородський осауленко, отаман у своїй сотні, хорошого й багатого роду дитина. А чого приїхав? Приїхав подивитись, що там за Орися така, що там за дочка у сотника Таволги на усю Гетьманщину; а побачивши та й себе показавши, довідатись, чи вже надбала шитих рушників у скриню... Про що журивсь, чого бажав пан сотник, те йому як із неба впало. Не довго думавши позував Орисю. Ввійшла у світлицю, червона як калина.

— От, Орисю, тобі жених! Чи люб він тобі, чи може підождеш кращого?

Хотьби тобі слово промовила, хотьби тобі очима глянула. Стоїть сердешненька і головку схилила.

Бачить пан-отець, що не діждеться від

нєї одвіту, — бо деж таки, щоб дівчина сказала, що у неї на мислі. Очіці хиба скажуть, а сама ні. Порахував це пан-отець, та й каже: — Де вже такий козак та люб не буде! Обнімтесьяж та поцілуйтесь, та й Боже вас благослові!

Обняв козак Орисю, поцілував у тії губоньки, що наче з самого меду зліплені, і вклонились обое низько, до самого долу, пан-отцеві.

Чи багатож наїхало дружини на весілля, чи бучно відбули гостей, чи довго гуляли, це вже не наше діло розказувати.

Бачив я Орисю саме перед весіллям; хороша була як квіточка. Бачив знов її через рік у Миргороді, — ще стала краща замужем, і дитинка у неї немов Божа зірочка. Вже нераз думав собі, на неї дивлячись: Це Божа слава, а не молодиця! Щоб хто дотепний змалював її так, як вона є, із маленькою дитинкою на руках! Щоб то за картина була!

*

*

Писано 1844 р. в селі Ходоркові в хаті К. Свідзінського, під безпосереднім вражінням прочитаної по французьки шостої пісні Одисеї.

Популярна Бібліотека В-во „Заграва“,
має на складі такі свої видання:

1. Т. Шевченко — Малий Кобзар,	ціна ш. 6·00
2. А. Лотоцький — Ведмедівська попівна, (вичерпане)	ціна ш. 1·50
3. І. Франко — Мій злочин,	ш. 1·50
4. Нашим найменшим — вибір казок, віршів та загадок,	ціна ш. 4·00
5. Грицькові пригоди — Кікі, Коко, Кудкудак, ілюстровані, на картоні,	ціна ш. 4·00
6. Грицькові пригоди — Бурко й Мурко	ш. 4·00
7. А. Михайлович — На інших континентах, довідник про Америку, Африку і Австралію,	ціна ш. 4·50
8. П. Куліш — Орися, оповідання	ціна ш. 1·50

в друку:

Р. Личаківський — Любовна історія.

Замовлення слати на адресу:

«ZAHRAWA» bei Brudershaft des Hl. Andreas
Feldkirch — Vorarlberg, Ardetzenbergstr.6. Austria

